

GÜLÜN ADI: AMERİKAN GÜZELİ

Nurdoğan RİGEL*

Name of Rose: American Beauty

This paper is a kind of movie critic. American Beauty is similar Eco's most famous book "Name of Rose. This paper is include that question, "What is different semiotic and semantic process in this movie?"

.....

İtalya'da Bologna Üniversitesi'nde öğretim üyesi, semilog, tarihçi, filozof, estetikçi, orta Çağ uzmanı ve James Joyes üzerine derin araştırmalar yapmış çok yönlü bir bilim adamı olan Umberto Eco'nun 1980'de yayımlanan ilk romanı Gülün Adı, bugüne kadar 20'yi aşkın dile çevrildi, tüm dünyada olağanüstü bir ilgi uyandırdı. Eco'yu dünyaya tanıttı. Kitabın ilk baskısından üç yıl sonra Eco Alfabetası'nın Haziran 1983'de yayınlanan 49'uncu sayısında, çeşitli ülkelerden okurların kendisine yönelttikleri soruları yanıtlarken, kitabın adına da değinir. (1)

Gerçekten de, ilk anda şaşırtıcı ipucu vermeyen Eco'nun "Açık Yapıt" özelliklerini hatırlatan bir ad, "Gülün Adı". Eco, romanın, "yorum üreten bir makine" olduğunu, ama bir romanın ille de bir adı olması gerektiğini belirterek, bu adı, kendisine, 12. Yüzyılda yaşamış bir Benedikten olan Bernardo Lorliacense'nin bir dizisinin esinlediğini anlatır. Bir rastlantı sonucu bulduğu bu adı niçin seçtiğini Eco şu sözcüklerle dile getiriyor; "Çünkü gül simgesel bir şeydir ve öylesine anlamlarla yüklüdür ki, neredeyse hiçbir anlamı yoktur; gizemlidir ve bir

*Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

gül, güllerin yaşantılarını yaşamıştır. Bir zamanlar ünlü kentler, güzel prensesler her şey hiçe döner, yitip giden bütün nesnelere elimizde sadece adları kalır.”(2)

2000 yılı Oscar törenlerinin, 5 Oscar kazanarak, (en iyi film, en iyi yönetmen, en iyi erkek oyuncu, en iyi özgün senaryo, en iyi görüntü yönetmeni) yıldızı olan Sam Mendes’in yönettiği “Amerikan Güzeli” de sadece gülün adı. Amerikalıların kankırmızı güle verdikleri bir isim sadece. Gül, filmin afişinde ve öykü içinde görsel şiirselliği sürdürme gibi görevleri de üstlenmiş.

Eco’nun romanı içindeki öykülemenin mekanı olan manastır da yanarak yok olduğu için geriye sadece adı kalır. Yokluğu, ya da yok oluşu manastırı daha da ünlü, efsanevi kılar. Eco romanını Postille (Sonrası) adlı bir şiirin altılı bir dizesi ile bitirir;

Sen ki ey gül, çayırda
Kızarıp kurumlanıyorsun
Kıpkırmızı, bürünmüş allara
Kır, şen ve hoş
Ama mutsuz olacaksın nice
Güzel olsan da(3)

Bu dizeler, “Amerikan Güzeli”nin de bir film olarak, çözümlemesine ya da okunmasına yardım ediyor. Filmin Amerikan yaşam tarzını simgeleyen yapısına ışık tutuyor. Çünkü bu yaşam stili dünyada pek çok kişi için “en güzel” olsa da içindekileri hep mutsuz ediyor.

Filmde röntgenci komşu çocuğunu canlandıran Ricky’nin üçüncü gözü gibi kullandı video kamerasına takılan görüntülerden biri olan, rüzgarda kurumuş yapraklarla dönerek uçan bir plastik torba, gösterge olarak temel mesajı üstleniyor.

Ricky, bu görüntüyü “hayatın anlamı” olarak yorumluyor ve plastik torbanın da içinde uçuştığı mini girdap için “benimle dans ediyor” diyor. Ricky, böylece doğanın içindeki yapaylığın kendi yaşamı olduğunu anlatıyor. Ricky’nin kamerasındaki görüntüde, girdap içinde uçan sadece yapraklar olsa, her şey doğal akışında gidiyor izlenimini bırakacak. Ancak plastik torba, doğanın kendi içindeki bu oyununun aktörleri olan yapraklara uyum sağlayamıyor. Yapraklar aynı anda birliktelik içinde yükselip alçalırken, plastik atık torba, uyumu bozuyor, görüntü estetiğini ortadan kaldırıyor. Ancak yine de bu estetik görüntünün içindeymiş gibi yapıyor. Tıpkı Rick’in babasının, annesinin, kız arkadaşının, kız arkadaşının annesinin yaptığı gibi. Özelde Rick’in,

genelde senaryodaki tüm karakterlerin yaşamı bu görüntüde saklı; doğal akış içindeki yapay yaşamlar. Filmde herkes “mış gibi” yaşıyor. Ricky, babasına itaat ediyormuş gibi, Rick’in babası Hitler kalıntılarında yeniden yapılandırılmış bir maço erkek karakterine dönüştürülmüş gibi. Annete Bennig, ailesine eşine bağlı, başarılı ve mutlu bir kadınmış gibi.

Öyküde tek doğal karakter (Lester) Kevin Spacey. Yaşamlarını sistemin kurallarına göre kurgulayıp oynayan bu insanlar içinde, tek görüldüğü gibi olan, sistemin önerdiği ve yücelttiği kurgusalılığı reddeden karakter Spacey.

Erich Fromm, “Modern dünyada, insanın kişilik pazarında ne sattığı oynadığı rol konusundaki yeteneğine belirlenir. Bu rolün ardında ne türden bir kişinin bulunduğu hiç sorun değildir. Çünkü kişi, pazarda sağladıklarıyla ilgilenmektedir.” Der(4). Fromm, bu rollerin sonrasının insanda bir boşluk yarattığından söz ediyor. Spacey de bunu ilk yaşayanlardan oluyor. Kurgudan boşaldığı andan itibaren sistemin kendisinden beklediği ve karşılığında da ‘Amerikan Yaşamı’nın görkemini sunduğu her türlü rolden sıyrılıyor ve kendi oluyor. İlk olarak bu yaşamı kendisine sağlayan işinden ayrılıyor, daha sonra statüsü ve yaşına uygun olmayan bir otomobil satın alıyor ve eşinin çok değer verdiği, ev dekorasyonunu zengin kılan yan göstergelerden, pahalı İtalyan kumaşı kaplı koltuğunda, her an dökülerek, leke bırakacağı tehlikesini (!) gözardı ederek, şampanya içiyor. Kurgudan kaçışını, kutluyor.

“Bütün bunlar aslında, modernleşmenin hızlı temposuna bir tepki, gündelik şimdinin, her şeyi girdap gibi içine çeken boş uzamından dışarı çıkma ve bir zaman ile bellek duygusu talep etme çabası.”(5) Öyküleme içinde karakterler gündelik yaşamları ile karşımıza çıksalar bile kişisel tarihleri ile ön plandalar. Kişisel tarihleri ise sistemin, “Gündelik hayatları nasıl yoksullaştırdığını”(6) ortak paydasında birleşiyor. Bu ortaklığın dışına kayarak gündelik yaşamından başlayıp, geri kalan yaşamını da basit sarmalın dışında, sisteme aykırı olarak sürdürmek isteyen Spacey’ye cezası, sistemin bekçisi Hitler arttıkça veriliyor. Ancak onun cinayet senaryosunu ise gelecekte bu kurgunun içinde olmayı sürdüreceğ gençler, ailelerin çocukları hazırlıyor. Spacey’nin ölüm sahnesindeki gülüşü ise yönetmen Mendes’in tiyatro yönetmenliğinden gelişi ile açıklanabilir. Çünkü, bu teatral yapı, Dante’nin İlahi Komedyası’nda Cennet’in 21. kantosunun dizelerinde Beatrice’in ölümünü aktaran bölümü anımsatıyor.

Dante 24 yaşında ölen sevgilisini göğün en yüksek katında görüyor. Her yeni göğe yükseldiğinde güzelliği artan Beatrice'in öncülüğünde, tüm gökleri çevreleyen, birbirini içine geçmiş göklerden geçerler. Yıldızların üzerinde salt ışıktan oluşan göğün en yüksek katı arşı ala vardır. Dante yükselen bir ışık ırmağı ve birsürü melek görür, Tanrı'nın sevgili kullarının ruhlarının basamak basamak dizilerek oluşturduğu kutsal gülü görür. Ucu görünmeyen kutsal gül üzerlerini örter. Tam o sırada Beatrice onu son bir gülümseme ve son bir bakışla terk eder. Beatrice'in bir anda Gül'ün üst katlarına çıkması, gülümsemenin ve bakışın o denli kısa, öylesine kaçamak olması, yüzünü bir daha geri çevirmemek üzere sonsuz kaynağa döndürmesi ile, Dante'nin yüreğinde tüm dünyanın kabuğu tutuşur. Dante'nin içi Cehenneme dönerken, Beatrice Cennete gider.(7)

Spacey'nin de neredeyse izleyiciyi rahatlatan, ölüm anındaki gülümsemesi, Beatrice'in Cennet'e gidişini muştulayan gülümsemesi ile eşanlamı kazanıyor. Tüm dünyanın "cennet bir yaşam" olarak tanıdığı Amerikan yaşam tarzını, yani cehennemi, yaşayanlara bırakarak, Spacey de cennete gidiyor.

Sonuçta "Amerikan Güzeli" sadece bir gülün adı. Tıpkı Amerikan günlük yaşamının çekiciliği gibi cezbedici. Fakat çekiciliğinin, çarpıcılığını borçlu olduğu kırmızı rengini, sistemin içinde yok ettiği bireylerin hayat suyundan alıyor. Geriye ise sadece adı kalıyor.

Dipnotlar

- 1- Umberto Eco, **Gülün Adı**, Can Yayınları, Çeviren: Şadan Karadeniz, 10. Baskı, İstanbul, 1999, ss. 17-21.
- 2- A.g.e., s. 568.
- 3- A.g.e., s. 567.
- 4- Erich Fromm, **Kendini Savunan İnsan**, Çeviren: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 1991, s. 83.
- 5- Andreas Huyssen, **Alacakaranlık Anıları**, Çeviren: Kemal Atakan, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s. 43.
- 6- Henri Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çeviren: Işın Gürbüz, Metis yayınları, İstanbul, 1999, ss. 40-43.
- 7- Jorge Luis Borges, **Dantevari Denemeler, Shakespeare'in Belleği**, Çeviren: Peral Bayaz Charum, iletişim yayınları, İstanbul, 1999, ss. 5-69.